

Mildare juridisk dom – hårdare moraliskt dömd

- frivårdsinspektörers föreställningar om kvinnors kriminalitet

Susanna Emsfors
Alexandra Jalkhagen

Socialhögskolan Lunds Universitet
SOPA63
Ht -08

Examinator: Staffan Blomberg

Handledare: Katarina Jacobsson

Abstract

Author: Susanna Emsfors and Alexandra Jalkhagen

Title: Female Offenders –probation managers conceptions about women and crime

Supervisor: Katarina Jacobsson

Assessor: Staffan Blomberg

Women are not sentenced in the same extent as men and are clearly underrepresented in criminal statistics. Criminal men have therefore come to function as the norm within the correctional system and female criminality is neglected within the field of research. The aim of this study was to examine how probation managers construct women's crime and women offenders. The study was based on a qualitative method and eight probation managers were interviewed. The theoretical perspective social constructionism was the tool used to treat the assembled data. The study showed that the probation managers' describe that women are sentenced less than men because of a higher cultural expectation from the society but also because they have prostitution as an alternative way of providing themselves. The probation managers construct women offenders with less complex of criminal problems but also with a more frequent drug related criminality. The study also showed that the probation managers think that there is a bigger hidden statistics among women. A grey zone was also described as an explanation why less women than men are sentenced, where women are said to be given special treatment by polices, watchmen, prosecutors, the general public. The probation managers also believe women to be positively discriminated in the court of law. As a conclusion the study showed that the probation managers had great difficulties in combining "criminality" and "womanliness" in talking about women offenders.

Keywords: Women, crime, offender, probation manager

Nyckelord: Kvinnor, kriminalitet, brottsling, frivårdsinspektör

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
	Syfte och frågeställningar	2
2.	Tidigare forskning	3
3.	Teoretiska utgångspunkter	6
4.	Metod	8
	Urval och intervjupersoner	8
	Intervjuerna	9
	Bearbetning och analys	10
	Svårigheter	10
	Etiska aspekter	10
	Förförståelse	11
	Arbetsfördelning	11
5.	Presentation av empiri och analys	12
	Individen påtalas	12
	Mannen som norm	12
	Frivårdsinspektörers beskrivningar av kriminella kvinnor	13
	<i>Mindre grov brottslighet</i>	13
	<i>Våldsbrott</i>	14
	<i>Narkotikarelaterad brottslighet</i>	14
	<i>Medbrottsling eller "karriärist"?</i>	15
	<i>Två olika kvinnor</i>	16
	<i>Utsatthet men jävlar anamma</i>	17
	<i>Skuld och skam: två förhållningssätt</i>	18
	<i>Större ansvar för barn</i>	19
	<i>Socialt ordnat och hjälpsökande</i>	20
	<i>Ett annat sätt att skapa relationer</i>	21
	Frivårdsinspektörers förklaringar till varför kvinnor begår färre brott än män	21
	<i>Kulturella förväntningar</i>	21
	<i>Jämställdhet till varje pris?</i>	22
	<i>Prostitution – en alternativ försörjningskälla?</i>	23

Frivårdinspektörers förklaringar till varför färre kvinnor än män lagförs	24
<i>Oupptäckt kriminalitet: Mörkertal</i>	26
<i>Oupptäckt kriminalitet: Manlig ridderlighet</i>	26
<i>Upptäckt men ignorerad kriminalitet</i>	27
Frivårdsinspektörers föreställningar om kvinnors mildare påföljder	28
<i>Positiv särbehandling men moraliskt fördömd</i>	28
<i>Åtalsunderlåtelse och villkorlig dom</i>	29
<i>Övervakningsnämnden</i>	30
<i>Positiv särbehandling konstrueras som negativ</i>	30
<i>Barnen åberopas</i>	31
<i>Vi gör si andra gör så</i>	31
<i>Offerskap och manipulation</i>	32
6. Avslutande diskussion	34

Referenslitteratur

Bilaga 1

Bilaga 2

Förord

Denna uppsats har givit oss ny lärdom och skapat nya funderingar. Det har stundtals varit ett mödosamt arbete att genomföra. Uppsatsen har dock givit oss värdefull kunskap inför det kommande yrkeslivet som socionomer.

Vi vill rikta ett stort tack till de åtta tillmötesgående frivårdsinspektörer som välvilligt låtit sig intervjuats. De har bidragit med sin begränsade tid, värdefulla kunskap och erfarenhet inom området. Vi vill även ge ett varmt tack till vår handledare Katarina Jacobsson för inspiration och god vägledning.

Susanna Emsfors och Alexandra Jalkhagen, 2008

1. Inledning

Kvinnor lagförs inte för brott i samma utsträckning som män och är klart underrepresenterade i brottsstatistiken. Då kvinnor är underrepresenterade i brottsstatistiken har mannen kommit att fungera som norm inom kriminologin. Kvinnors kriminalitet har av dessa anledningar kommit i skymundan och med anledning därav kommit att bli ett eftersatt forskningsområde (Brottsförebyggande rådet, 2008). Kriminologiprofessorn Sarnecki (2003) påtalar att en av de viktigaste och under lång tid försummade frågorna inom den kriminologiska forskningen är den slående skillnaden mellan kvinnor och mäns kriminalitet. Även om skillnaderna mellan könen varierar beroende på undersökningsmetod kan detta ses som en av de starkaste skillnaderna inom kriminologisk forskning. Kvinnor begår betydligt färre brott än män och deras brottslighet är mindre grov.

Enligt Brottsförebyggande rådet (2008) uppgick antalet lagförda kvinnor år 2007 till ca 22 000 personer vilket motsvarar 17 procent av den totala brottsligheten i Sverige. Antalet lagförda män var ca 104 00 personer, vilket motsvarar 83 procent av de lagförda brotten. Enligt Kriminalvården (2008) är de mest förekommande brotten som kvinnor lagförs för narkotika- och tillgreppsbrott, vilka utgör 20-30 procent av de totalt lagförda brotten som kvinnor begick år 2007. Hur kommer det sig att så pass många färre kvinnor än män lagförs? Begår kvinnor färre brott eller lagförs de endast i mindre utsträckning än män?

Det ges olika förklaringar till dessa påtagliga skillnader mellan könen inom den kriminologiska statistiken. Processrättsprofessorn Diesen (2005) hävdar att kvinnliga förövare behandlas lindrigare än manliga förövare och förklarar att ett skäl till detta kan vara att de är jämförelsevis få. Det verkar dock rimligt att anta att samhällsliga bilder av kvinnor och brottslighet också har betydelse för hur kriminella kvinnor uppfattas och behandlas. I media framställs kriminella kvinnor inte sällan som offer för yttre omständigheter och tenderar att behandlas därefter av rättsväsendet. Ett exempel på detta är barnflickan Sara Svensson som var inblandad vid mordet i Knutby (se t.ex. Aftonbladet 2007; 2009).

Frivårdsinspektörer är en av de yrkesgrupper som i sitt arbete står nära kriminella kvinnor och män. Med anledning därav torde det vara intressant att undersöka hur denna yrkesgrupp resonerar kring kvinnors kriminalitet och den kriminella kvinnan. Enligt Kriminalvården (2008) står frivårdens verksamhet för stöd och kontroll. Frivårdsinspektörerna verkställer

domar i frihet i form av skyddstillsyn, samhällstjänst, kontraktsvård, intensivövervakning via elektronisk kontroll, övervakar villkorligt frigivna och skriver personutredningar till domstol. Enligt Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om personutredning och yttrande i brottmål (KVFS 2006:15) ska en personutredning i första hand ligga som underlag för domstolens påföljdsval. Frivårdsinspektörerna ska också samverka med domstol och åklagarekammare. Enligt Kriminalvården (2008) har frivårdsinspektörerna stort inflytande i påföljdsfrågan. Domstolen dömer inte sällan efter frivårdens förslag till val av påföljd. Då frivårdsinspektörerna är delaktiga i rättsprocessens början och spelar en stor roll för den kommande domen är det intressant att undersöka hur frivårdsinspektörer resonerar om kvinnors brottslighet. Bidrar frivårdsinspektörerna till att samhälliga bilder av kriminella kvinnor reproduceras och befästs? Vilka förklaringar ger frivårdsinspektörerna till de ovan nämnda stora könsskillnaderna inom brottsstatistiken?

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka frivårdsinspektörers beskrivningar av kvinnors kriminalitet.

Syftet har mynnat ut i nedanstående frågeställningar:

- Hur konstruerar frivårdsinspektörer kriminella kvinnor?
- Hur beskriver och förklarar frivårdsinspektörer kvinnors kriminalitet?

2. Tidigare forskning

Kriminologisk forskning torde ha stor påverkan på vilken bild som genom tiderna har konstruerats av kriminella kvinnor. Nedan redogörs av denna anledning för tidigare kriminologiska förklaringar till kvinnors kriminalitet. Syftet är inte att vara heltäckande utan att ge en kunskapsöversikt och visa på huvudinriktningar inom området.

Rättssociologen Kolfjord (2003) menar att det under 1900-talet främst fanns biologiska, psykologiska och patologiska förklaringar till kvinnors kriminalitet. Dessa bilder av den kriminella kvinnan hade sitt ursprung i föreställningar om kvinnor och kvinnokroppen. Sociologiprofessorn Walldén (2000) framhåller studier som visat att kvinnlig brottslighet ofta förklaras med hjälp av kvinnornas onormala drag, en man som begår brott ses som manlig medan en kvinna som begår brott ses som okvinnlig. Mannen har således fungerat som norm för att förklara kvinnors kriminalitet.

En av de första att studera kvinnors brottslighet var den italienske psykiatern Lombroso (se t.ex. Knutsson 1990, Kolfjord 2003, Ungmark 1992). Lombroso (1903) beskrev kriminella kvinnor som monster och hävdade att kvinnor som begår kriminaliserade handlingar inte är några "riktiga" kvinnor. Lombroso (ibid) förklarade brottslighet utifrån ett biologiskt evolutionistiskt perspektiv där kvinnors kriminalitet förklarades genom att kvinnan är mindre utvecklad än mannen. Kvinnor har med anledning därav inte förmågan att vara lika handlingskraftiga och kreativa att begå brott i samma utsträckning som den mer utvecklade mannen. Walldén (2000) menar dock att Lombroso inte var den första som såg annorlunda på kvinnliga kriminella än manliga kriminella, vilket bland annat kan jämföras med de häxjakter som bedrevs med stor intensitet i västvärlden ända till långt in på 1700-talet. Kolfjord (2003) påpekar att teorier om kvinnors brottslighet schablonmässigt tagit sin utgångspunkt i kvinnans biologi, och framförallt hennes sexualitet, och menar att detta har fått råda långt in på 1900-talet. Vidare påpekas att de psykologiska förklaringsmodellerna, vid sidan av de biologiska, kommit att ta stor plats när det gäller förklaringar till kvinnlig kriminalitet.

Knutsson (1990) beskriver hur Freud ansåg att kvinnor hade svårare för att lösa sitt oidipuskomplex och att de därmed var avundsjuka på män på grund av deras penisinnehav. Freud menade att många kvinnor inte löste sitt oidipuskomplex och till följd därav hade mindre starka överjag dvs. samveten. Detta ledde i sin tur, menade Freud, till sämre

impulskontroll bland kvinnor än bland män, vilket sågs som en förklaring till att kvinnor begick kriminella handlingar.

Även sociologiprofessorn Pollak (1953) hade psykologiska förklaringar till kvinnors kriminalitet och hävdade att kvinnan av naturen har en psykologisk förmåga att undanhålla sina brottsliga handlingar då hon tränats till att dölja sin menstruation. Pollak (ibid) menade alltså att kvinnor begår mycket fler brott än vad som framkommer av statistiken. Professorn menade också att kvinnan genom sin sociala situation kunde rikta sina brottsliga gärningar mot hemmiljön vilket gjorde att brottsligheten därmed blev svårupptäckt. Om kvinnan blev upptäckt så lagfördes hon inte för sitt brott på grund av männens och rättsystemets ridderliga hållning (Ungmark, 1992).

Abbott och Wallace (1998) påtalar att förklaringsteorierna till kvinnors kriminalitet ändrades på senare delen av 1900-talet. Uppfattningen om att socialt beteende kunde förklaras utifrån naturvetenskapen kritiserades och sociologiska förklaringar till kvinnlig brottlighet växte fram. Hänsyn togs nu till patriarkala förhållanden, ideologier om femininitet samt till den ekonomiska, politiska och ideologiska kontext som individen inte kan kontrollera. Knutsson (1990) berättar att det dock redan under tidigt 1900-tal fanns förklaringar till kvinnors kriminalitet i sociala och ekonomiska förhållanden istället för biologiska skillnader som ansågs vara betydelselösa. Knutsson (ibid) framhåller studier som pekade på att kvinnan hade fler skyddsfaktorer än mannen varför hon var mindre kriminell.

Kolfjord (2003) menar att senare förklaringar till kvinnors kriminalitet finns i sociala kontrollteorier och könsrollsteorier. Kvinnor utsätts för andra typer av social kontroll än män och fostras till att inte begå brott. Heidenson (1994) redogör för hur flickor och pojkar konstrueras på bestämda men olika sätt. Kvinnor kontrolleras i offentligt och privat sfär av de ideologier som anses vara passande beteende för kvinnor och deras roll i familjen. Heidenson (1994) menar dock att det på senare tid har riktats fokus på att ta hänsyn till andra faktorer som kvinnors familjeroller och ekonomisk position om man vill förstå varför kvinnor begå brott.

Andersson (1998) påpekar att det råder bred konsensus bland forskare med i övrigt skilda åskådningssätt när det gäller den direkta orsaken till att kvinnor begår färre brott än vad män gör, nämligen att kvinnan har och har haft en underordnad och passiv roll i samhället. Hon har

inte fostrats, eller åtminstone inte i lika hög utsträckning som mannen, till att agera självständigt. Hon har inte haft någon period i livet då hon ska klara sig själv, utan har flyttat direkt från sina föräldrar till sin make. Dock går åsikterna isär när det gäller *orsaken* till denna passivitet och underordning.

Kolfjord (2003) hävdar att trots att forskare redan i början av 1900-talet började överge biologiska förklaringar när det gäller brott utförda av män, så kan man till viss del se biologiska och patologiska förklaringar till brott utförda av kvinnor även idag. Även Andersson (1998) berör detta och påpekar att de biologiska faktorerna fortfarande fick gälla för kvinnor när kriminologin moderniserades och de sociala faktorerna började uppmärksammas när det gällde den manliga brottsligheten.

3. Teoretiska utgångspunkter

Vi har för avsikt att utifrån det teoretiska perspektivet social konstruktionism undersöka hur kriminella kvinnor och fenomenet kvinnlig kriminalitet konstrueras med utgångspunkt i hur frivårdsinspektörer pratar om ämnet.

Berger och Luckman (2003) grundade begreppet social konstruktion. De hävdar att "verkligheten" utgör den kunskap som styr människors beteenden och att människor har olika uppfattningar om denna verklighet. Då människor utbyter kunskap genom sociala processer kommer de fram till gemensamma bilder av "verkligheten". Sociala beteenden blir invanda och människor skapar till följd därav gemensamma bilder och antaganden om hur saker och ting är och bör vara, vilket kommer att uppfattas som en objektiv verklighet. Människor betar sig också enligt sociala överenskommelser vilka grundas på den gemensamma kunskapen.

Till följd av att majoriteten av människor i ett samhälle är överens om hur saker och ting är och bör vara regelfästs överenskommelser om hur ett fenomen i samhället skall uppfattas. Dessa uppfattningar legitimeras sedan genom en process som gör uppfattningarna meningsfulla och som integrerar dessa idéer om verkligheten till ett organiserat och trovärdigt system. Sociala uppfattningar är till följd därav en produkt av människors förståelse. För människor får även uppfattningarna en objektiv karaktär då kunskapen om verkligheten delas av många.

Genom att individen växer upp inom ramen för de delade sociala uppfattningarna om verkligheten och accepterar deras tillförlitlighet är individen i viss mening en produkt av samhället. En cirkulär process bildas där individerna genom legitimering och regelfästning av överenskommelser bidrar till skapandet av sociala innebörder inom ramen för samhällets sociala struktur. Med anledning av att individerna är delaktiga i samhällets strukturer skapar detta i sin tur de överenskommelser som styr individens beteende.

Detta kan liknas en spiral av skiftande former av påverkan och konstruktion och rekonstruktion av samhälliga strukturer. Dessa föränderliga strukturer reproducerar i sin tur överenskommelser utifrån vilka individerna lever sitt liv i dessa strukturer.

En social konstruktion är således en överenskommen bild av verkligheten som inom en viss grupp accepteras som verklighet. Människor i olika kontexter skapar därmed en gemensam verklighetsuppfattning.

Giddens (2003) menar att kön på ovanstående vis kan vara en social konstruktion. Inom forskningen skiljer man på kön och genus (t.ex. Petterson, 2002). Kön avser det biologiska könet vilket kan kopplas samman med ett essentialistiskt perspektiv och genus avser det socialt konstruerade könet vilket kan kopplas samman med ett konstruktionistiskt perspektiv. Medan essentialismen menar att det finns något typiskt och naturligt manligt och kvinnligt, kopplat till reproduktionsordningen oberoende av rum och tid, menar konstruktionismen att det som betraktas som manligt eller kvinnligt är socialt konstruerat vilket innebär att det skiljer sig mellan olika kulturer, historiska kontexter och sociala sammanhang. Petterson (ibid) refererar till Fuss som uttrycker sig på följande sätt: ”medan essentialismen anser att det naturliga *undertrycks* av det sociala, hävdar konstruktivismen således att det naturliga *skapas* av det sociala”.

4. Metod

Vår undersökning grundar sig på en kvalitativ metod. Vi har för avsikt att skapa en bild av och en förståelse för frivårdsinspektörers syn på fenomenet kvinnlig kriminalitet. Vi har även en intention att skapa ett djup i vår empiri, snarare än bredd, då vi har för avsikt att undersöka hur frivårdsinspektörer konstruerar kvinnors kriminalitet och kriminella kvinnor. Vi anser att denna metod lämpar sig bäst till vår undersökning då det inte är av intresse att veta hur *ofta* det förekommer eller hur *vanligt* det är, utan snarare vill skapa en förståelse och en helhetsbild av fenomenet. Eftersom vi inte avser att undersöka likheter eller olikheter ur ett statistiskt perspektiv, anses kvantitativ metod ej användbar för vår undersökning (se Repstad, 1999). Genom vår undersökning vill vi möjliggöra en ökad förståelse för sociala processer och mänskliga fenomen, vilka torde vara komplexa. Med en kvalitativ undersökning önskar vi fånga de många aspekter av en situation eller fenomen, d v s en helhetsbild (se Holme och Solvang, 1991). Genom kvalitativ metod kan vi förhoppningsvis få en ökad förståelse och ett annat djup i vår undersökning än vid användning av ett kvantitativt tillvägagångssätt (se Repstad, 1999).

Ytterligare ett kännetecken på kvalitativa metoder är deras flexibilitet, då en forskare som genomför en kvalitativ studie under själva genomförandet av undersökningen kan ändra på upplägget om nya infallsvinklar dyker upp (se Repstad, 1999). Denna flexibilitet kan anses vara värdefull för vår studie då vi använder oss av tematiska intervjuer där nya aspekter tillåts träda fram.

Urval och intervjupersoner

Som underlag för vår undersökning valde vi att intervju åtta frivårdsinspektörer på ett frivårdskontor i ett verksamhetsområde i södra Sverige. Vi avgränsade vårt urval till de frivårdsinspektörer vilka handlägger skyddstillsynsärenden då dessa etablerar en relation till klienten som löper över ett år.¹ Av denna anledning torde relationen till klienten bli djupare och frivårdsinspektörer därmed mer bekanta med fenomenet kvinnors brottslighet, i jämförelse med de frivårdsinspektörer som exempelvis handlägger samhällstjänst, intensivövervakningar via elektronisk kontroll eller utför personutredningar. Respondenterna

¹ Enligt Kriminalvårdens hemsida (2008) innebär skyddstillsyn kriminalvård i frihet med regelbundna kontakter med frivården. Individens döms att stå under övervakning under ett år med tre års provotid med ett fiktivt fängelsestraff. Klienten tilldelas en övervakare som antingen är en lekman eller en frivårdsinspektör.

är utvalda utifrån tillgänglighet från en person- och telefonlista över det aktuella frivårdskontoret som är hämtad från Kriminalvårdens interna hemsida. Då en av författarna har arbetat som tillförordnad frivårdsinspektör har tillgång till denna getts. Innan kontakt togs med respondenterna kontaktades deras överordnade för godkännande. Intervjupersonerna har en varierad bakgrund inom Kriminalvården och olika erfarenhet av arbete med kriminella kvinnor. Anställningstiden varierade mellan tre månader och 14 år. På grund av hög personalomsättning de senaste åren hade majoriteten av respondenterna arbetat inom frivården under två år. Den övervägande delen av respondenterna hade en socionomutbildning bakom sig, men även juristutbildning och andra samhällsvetenskapliga utbildningar förekom. Samtliga respondenter är kvinnor och födda mellan 1960- och 1980-talet (se diskussion under ”svårigheter”).

Intervjuerna

Som underlag till undersökningen genomfördes sålunda åtta kvalitativa tematiska intervjuer. Vid samtliga intervjutillfällen användes en tematisk intervjuguide vilken var framarbetad utifrån tidigare forskning inom området (bilaga 1). Med utgångspunkt i denna intervjuguide ställdes frågor kring olika teman om kvinnors kriminalitet. Vi ansåg att tematiskt kvalitativt tillvägagångssätt lämpade sig bäst för vår undersökning då respondenten inte var styrd i någon större utsträckning utan istället tilläts att berätta fritt om egna tankar, upplevelser och erfarenheter. På detta sätt kunde intressanta aspekter av fenomenet framkomma. Aspers (2007) menar att respondenten genom en tematisk intervju kan ta upp egna områden och forskaren styr genom att plocka upp vissa trådar. På så sätt styrs intervjun indirekt. Genom en tematisk intervju möjliggörs respondenten alltså att komma in på sidospår. Forskaren kommer genom vissa av dessa få en inblick i områden som hon eller han inte funderat över.

Ett introduktionsbrev (bilaga 2) tilldelades alla respondenter innan intervjun påbörjades, ett fåtal respondenter fick vid efterfrågan dock denna via mejl. Alla intervjupersonerna erbjöds även en kopia av intervjuguiden. Samtliga intervjuer genomfördes på frivårdsinspektörernas arbetsplats då detta ansågs praktiskt genomförbart. Båda författarna medverkade vid samtliga intervjutillfällen. Positionen som ledare av intervjun växlad, dock ställde den andra intervjuaren vid behov kompletterande frågor. Intervjuerna pågick mellan 45 och 60 minuter. Varje intervju bandades efter respondentens godkännande.

Bearbetning och analys

Samtliga intervjuer transkriberades i sin helhet. Transkriberingen blev en början på analysen då vi bekantade oss väl med empirin. Därefter skedde kodning och en tematisk uppdelning av det insamlade materialet (jfr. Aspens, 2007) genom ett induktivt tillvägagångssätt, då vi försökte finna gemensamma återkommande eller avvikande mönster i respondenternas svar. Thurén (2004) menar att ett induktivt arbetssätt innebär att man utgår ifrån empirin och finner generella, allmänna slutsatser. Genom att arbeta induktivt har vi identifierat koderna ur det insamlade materialet med ambitionen att hålla oss nära det empiriska materialet.

Svårigheter

Vad gäller vårt urval har respondenterna en varierad ålder och utbildning, men även olika erfarenheter inom området och en varierad anställningstid inom frivården. Flertalet av intervjupersonerna har arbetat inom frivården under två år, vilket är en följd av hög personalomsättning de senaste åren. Möjligen hade studiens resultat sett annorlunda ut om intervjupersonerna haft längre arbetserfarenhet inom frivården och längre erfarenhet inom området. Eventuellt hade resultatet också blivit annorlunda om undersökningen vänt sig till ett annat frivårdskontor.

På det aktuella frivårdskontoret utgör kvinnliga frivårdsinspektörer en klar majoritet. Endast ett fåtal män arbetar på detta frivårdskontor och endast två av dessa handlägger skyddstillsynsärenden. Vid kontakt med respondenterna försökte vi åtskilliga gånger under tre veckors tid komma i kontakt med de två manliga frivårdsinspektörerna. En av dessa uppgav vid kontakt att han inte hade möjlighet att ställa upp på intervju. Hans kollega kom vi dessvärre aldrig i kontakt med. Möjligen hade resultatet av studien tagit ett annat uttryck om även manliga respondenter funnits att tillgå. Då frivårdens verksamhet är kvinnodominerad torde dock vårt urval vara ganska typiskt för verksamheten då majoriteten av frivårdsinspektörerna som handlägger skyddstillsynsärenden är just kvinnor.

Etiska aspekter

Vi har valt att grunda undersökningen på intervjuer med yrkesverksamma frivårdsinspektörer. Under uppsatsens gång har de forskningsetiska principerna gällande informations-, samtycke-, konfidentialitet-, och nyttjandekrav från Vetenskapsrådet efterföljts (Vetenskapsrådet, 2002). I introduktionsbrevet som respondenterna delgivits har de informerats om rätten till

självbestämmande att medverka i undersökningen. Samtliga respondenter har därefter lämnat sitt samtycke till att medverka i undersökningen. Intervjupersonerna har även informerats om undersökningens innebörd, på vilka villkor de medverkar och att de kan avsluta sin medverkan under undersökningens gång. Respondenterna har försäkrats största möjliga anonymitet då intervjumaterialet har aidentifierats under transkriberingen. Efter att uppsatsen examinerats kommer intervjumaterialet att förstöras. Materialet kommer endast att användas för undersökningens syfte.

Förförståelse

Thurén (2004) menar att vi inte enbart uppfattar verkligheten genom våra sinnen. Det som förefaller vara sinnesintryck innehåller i själva verket en god portion tolkning, något som det gäller att vara medveten om. Aspers (2007) förklarar begreppet förförståelse som en bild av ett forskningsämne eller empiriskt område som forskaren förvärvar sig genom att han eller hon är socialiserad i samhället. Förförståelsen grundas bland annat på tidigare kunskap, men även privat och yrkesmässig erfarenhet. Författarnas förförståelse är varierad då en av författarna tidigare har arbetat som tillförordnad frivårdsinspektör, medan den andre författaren inte har någon direkt erfarenhet inom området. Att en av författarna har erfarenheter inom fältet kan möjligen påverka undersökningens resultat. Dock erhåller hon inte någon större erfarenhet av arbete med just kvinnliga klienter. Att författaren har erfarenhet inom området har också varit en fördel då hon har tillgång till intern information som exempelvis person- och telefonlistor vilka använts vid kontakt med intervjupersonerna.

Arbetsfördelning

Då det gäller vår fördelning av arbetet har huvuddelen av arbetet skrivits gemensamt. Val av ämne, syfte och frågeställningar har utarbetats tillsammans. Uppdelning har skett vid litteratursökning samt påläsning av aktuell litteratur. Vardera författare har inledningsvis ansvarat för olika delar av analysen. Båda författare har deltagit under samtliga intervjuer samt transkribering av dessa.

5. Presentation av empiri och analys

Analysen tar utgångspunkt i ett socialkonstruktionistiskt perspektiv vilket används som verktyg för att förstå frivårdsinspektörernas konstruktion av fenomenet kvinnors kriminalitet. Analysen presenteras utifrån fyra teman som varit framträdande vid samtliga intervjuer. Inledningsvis presenteras ett deskriptivt avsnitt om frivårdsinspektörernas konstruktion av den kriminella kvinnan, för att sedan skildra respondenternas förklaringar till varför färre kvinnor än män lagförs. Slutligen framställs hur frivårdsinspektörerna beskriver kvinnor i påföljdsfrågan. Vi vill framhålla att avsnitten är analytiskt separerade kategorier vilka faller samman i verkligheten. Nedan redogörs först för två grundläggande drag i intervjupersonernas sätt att prata om kvinnors kriminalitet, vilka genomgående omfattar respondenternas sätt att prata om ämnet.

Individen påtalas

Något som förekommer under alla intervjuer är att respondenterna betonar är att det kan vara svårt att generalisera mellan könen, eftersom det alltid finns undantag. Respondenterna resonerar om att det inte *alltid* är på det sätt de framställer, utan att de generaliserar för att kunna förmedla och påvisa mönster som de tycker sig kunna urskilja. Trots denna tendens till motvilja att renodla skillnader mellan könen, beskriver respondenterna sina manliga respektive kvinnliga klienter ur två separata förhållningssätt. Intervjuperson 4 skildrar detta enligt följande:

”Jag måste poängtera det. Det kommer hela tiden upp kvinnor i mitt huvud som inte passar in på det jag säger, så jag tänker att den passar ju inte in på den. Men väldigt generellt så.”
(Frivårdsinspektör 4)

Mannen som referenspunkt

Vad gäller frivårdsinspektörernas beskrivningar av fenomenet kvinnors kriminalitet utgår samtliga respondenter från mäns kriminalitet och konstruerar kvinnors kriminalitet i förhållande till denna. Frivårdsinspektörerna använder således genomgående mannen som norm för att beskriva den kriminella kvinnan.

Frivårdsinspektörers beskrivningar av kriminella kvinnor

Mindre grov brottslighet

Majoriteten av frivårdsinspektörerna beskriver kvinnors brottslighet som mindre grov än mäns brottslighet och ger en bild av att kvinnor har en lättare kriminell problematik än män och ett kortare belastningsregister än män. Respondenterna upplever att kvinnor återfinns i färre brottskategorier än män och framställer narkotikabrott, stöld, snatteri, rattfylleri, häleri och bedrägeri som typiska kvinnobrott. Intervjuperson 2 beskriver kvinnans (milda) kriminalitet enligt nedan:

”De flesta som jag har, det är mycket stölder och den biten. Det är ju ofta inte riktigt den... [...] men det är ju oftast inte riktigt den grova brottsligheten som det är på män. Det är inte ofta det är misshandel till exempel eller ja... ännu grövre saker. Utan det är mycket stölder och sådant där och... ja, narkotikabrott...” (Frivårdsinspektör 2)

Ett fåtal frivårdsinspektörer poängterade dock att män även återfinns i ovanstående brottskategorier men att män har en större spännvidd på sin brottslighet och att män återfinns i brottskategorier där kvinnor ej är representerade i samma utsträckning.

”Alltså dom kvinnorna som jag har till exempel så är det väl mycket stöld och narkotikabrott är väl återkommande, vad jag har haft bland mina kvinnor i alla fall, det är det som är om och om igen. Men det är rätt så vanliga brott bland män också, men dom döms ju å andra sidan för mycket annat också.” (Frivårdsinspektör 4)

Intervjuperson 5 beskriver däremot kvinnors kriminalitet på ett avvikande och annorlunda sätt än som framställs ovan, då respondenten ger en bild av kvinnors brottslighet som jämbördig mäns brottslighet.

”Äh... egentligen så tror jag inte att den skiljer sig så mycket. Men i och med att samhället ofta tar längre tid på sig att reagera på kvinnlig brottslighet så blir det som står i papperna mindre på nåt sätt... Det är min känsla av det. Jag tror nästan att deras brottslighet är lika avancerad och lika grov som killarnas, så är det ju viss skillnad så, men jag tror inte skillnaderna är så stora som om vi går in i datorn och tittar på vad dom har gjort så tror jag att det finns egentligen mer...” (Frivårdsinspektör 5)

Våldsbrott

De flesta av de frivårdsinspektörer vi talat med ger således en bild av att kvinnor inte begår grovt kriminaliserade handlingar i samma utsträckning som män. Flertalet respondenter synliggör att kvinnors kriminalitet sällan är riktad mot person, och beskriver hur kvinnor mycket sällan begår våldsbrott såsom misshandel och rån. Intervjuperson 3 beskriver detta enligt följande:

”När det gäller kriminalitet bland kvinnor så är den oftast inte riktad mot person. Utan det är ofta narkotikabrott, stölder, det är inte så vanligt med misshandel, det förekommer det också, och nu säger de ju att det finns en trend bland unga kvinnor att det är mer misshandelsbrott och våld mot tjänsteman och så där. Och det finns jag har ju också kvinnor som är dömda för den typen av brott men generellt så tror jag att det är så... att dom brott som kvinnor begår oftast inte är riktade mot enskilda personer. Utan det är stölder, narkotikabrott och häleri och bedrägerier och så vidare...” (Frivårdsinspektör 3)

Narkotikarelaterad brottslighet

Flerparten av frivårdsinspektörerna menar att kvinnors brottslighet är narkotikarelaterad och ger en bild av att kvinnors narkotikaproblematik är den största anledningen till att kvinnor begår andra kriminella handlingar som till exempel tillgreppsbrott. Respondenterna framställer hur kvinnors kriminalitet är drogrelaterad i större utsträckning än mäns kriminalitet och beskriver att kvinnor mycket sällan har en kriminell problematik utan involvering av narkotika. Intervjuperson 5 speglar detta på följande sätt:

”För min del så känns det som att det oftast är drogrelaterat. Tar man bort drogen, och man lyckas bli drogfri, går igenom en behandling och får verktyg för att hålla sig drogfri så håller man oftast ifrån sig kriminaliteten. [...] Jag tror att det är vanligare att kvinnor, att deras kriminalitet är drogrelaterad jämfört med männen. Jag tror att det finns fler män som är kriminella men som inte har ett narkotikaproblem.” (Frivårdsinspektör 5)

Även Kolfjord (2003) beskriver i sin studie om kvinnors drogbruk och lagbrott hur kvinnors narkotikamissbruk oftast kommer före själva kriminaliteten. Kvinnor blir beroende av narkotika och finansierar missbruket genom att begå brott alternativt prostituera sig. Byqvist (1997) framställer också i sin avhandling om narkotikamissbrukande kvinnor och män hur narkotikamissbrukande kvinnor inte är kriminella i samma utsträckning som narkotikamissbrukande män. Det beskrivs även att narkotikaberoende kvinnors

kriminalitetsförlopp är mer komprimerat än mäns och deras kriminella karriär är inriktad på narkotika medens mäns kriminella karriär är inriktad på kriminalitet och avvikande beteende.

Intervjuperson 6 förmedlar en annan bild av kvinnors kriminalitet och anmärker istället på att det inte är drogbruket i sig som medför kriminalitet, utan snarare att kvinnor i högre utsträckning än män *förklarar* sin kriminalitet med detta.

”Jag tror att dom skyller mer på missbruk och droger än vad killarna gör. Sen finns det ju killar som och skyller på att det är enbart på grund av missbruket. Och ibland är det ju det, men det är ju likväl kriminella handlingar de begår. Det är ju ändå brott.”
(Frivårdsinspektör 6)

Medbrottsling eller ”karriärst”?

Flertalet frivårdsinspektörer beskriver kriminella kvinnor som medbrottslingar till kriminella mäns brottsliga verksamhet. Respondenterna redogör för hur kvinnorna inte sällan drar nytta av männens brottslighet och är inblandade i männens kriminella handlingar. Kvinnorna framställs således som passiva medbrottslingar. En intervjuperson framställer detta på följande sätt:

”Dom kanske hänger med äldre killar som har droger och dras in i det och utnyttjas på det sättet, att dom följer med på något sätt, hänger med på något brott eller nåt sånt där. Medhjälp och så...” (Frivårdsinspektör 6)

Sarnecki (2003) menar att kvinnor redan i tidigt stadium spelar en underordnad roll i brottsliga sammanhang. Författaren menar att flickors passiva roll grundar sig i de traditionella könsrollerna och att pojkar inte vill utsätta flickor för risker vid kriminella handlingar. Intervjuperson 3 ger dock en bild av att kvinnor inte enbart är passiva medbrottslingar utan framhåller att det också finns kvinnor som är aktiva, driftiga och självständiga i sin kriminalitet.

”Sen vet jag ju också, jag menar, kvinnor som är framgångsrika kriminella och som absolut inte är några offer och som har sin egen verksamhet och sådana här grejer.”
(Frivårdsinspektör 3)

Även Ungmark (1992) skildrar i sin avhandling om kvinnor, brott och övervakning hur kriminella kvinnor framställer sig själva som självständiga i sin kriminalitet och inte som

passiva medbrottslingar. Den kriminella kvinnan ger en bild av sig själv som självförsörjande och oberoende av mannen.

Intervjuperson 3 konstruerar även kvinnors kriminella karriär i förhållande till mäns kriminella karriär och resonerar kring hur kvinnor sällan uttalar, till skillnad från män, att de vill bli framgångsrika inom den kriminella verksamheten.

”Männen kan man ju höra på ett annat sätt att dom vill göra karriär inom den kriminella världen. Och det är sällan, tycker jag, man hör tjejer säga faktiskt att jag satsar på en karriär inom den kriminella världen. Det förekommer säkert det är jag helt övertygad om, och det finns ju den typen av kvinnliga klienter att de är lite drottning. Alltså jag säger inte att alla kvinnor är offer på något sätt då, men det är sällan man hör kvinnor säga att de aspirerar på att göra karriär inom kriminalitet faktiskt...” (Frivårdsinspektör 3)

Två olika kvinnor

Frivårdsinspektörerna förhåller sig till kvinnors brottslighet som varierad vad gäller kvinnornas personligheter. Ett flertal respondenter ger en skiftad bild av den kriminella kvinnan och beskriver två olika kvinnor. Intervjuperson 1 beskriver en bred spännvidd av de kvinnliga klienterna och uttrycker sig på följande sätt: ”alltifrån ganska så nedgångna heroinister till framstående affärskvinna som är dömd för rattfylleri.” Andra frivårdsinspektörer beskriver inte en stor variation av det kvinnliga klientelet utan istället framställs två olika typer av kriminella kvinnor. Intervjuperson 3 beskriver sin bild av kriminella kvinnors personligheter enligt följande:

”Jag skulle vilja dela in dom i två huvudgrupper för att jag ska känna att jag har täckt in. Även om jag tycker att det känns svårt då men... Dels skulle jag vilja säga att det finns en grupp som är rätt så, alltså den typen av kvinnor som är rätt så skadade när dom kommer hit. Där missbruket har gått rätt långt och det är destruktivt. Det är ofta en kvinna som har en relation med en man, och där mannen ofta har sett till att skydda henne litegrann och hålla henne undan rättssystemet, liksom.... Det kan ha varit ett rätt så långvarigt och destruktivt missbruk och hon har klarat sig för att man ser inte kvinnor, dom är inte besvärliga och dom bråkar inte, oftast inte skalla jag säga, alltså dom flyter litegrann igenom ibland. Man ser inte riktigt dom. Det är den ena gruppen tycker jag. Och sen skulle jag vilja säga att den andra gruppen är kvinnor som är dömda för stölder eller bedrägerier och som lever hyfsat ordnat, men som mår dåligt, ångest och så går dom ut och stjäla eller... för att dom tycker att dom behöver lite guldkant i tillvaron. Precis som killar kan må dåligt, så går dom ut och slår någon på käften på krogen. Så går som här kvinnorna ut och stjäla

istället, lite rop på hjälp kanske så... Så det är dom två stor grupperna som jag tycker att jag kan se.” (Frivårdsinspektör 3)

Även intervjuperson 6 ger en bild av två olika typer av kriminella kvinnor. Dock återspeglar hon dem något annorlunda än föregående respondent.

”Alltså, det är två kategorier kan man säga. Några är verkligen såhär utåt, pratar liksom la la la. Alltså så, dom är väldigt framåt och handlingskraftiga och gör saker. Medens den andra gruppen är mer försynta, lite tillbaka dragna, mer sådär... för sig själva, ganska ensamma. Har direkt ingen liksom utan håller sig för sig själva. Det är väl dom två, det finns inte direkt någon mitt emellan nästan.” (Frivårdsinspektör 6)

Utsatthet men jävlar anamma

Flertalet av frivårdsinspektörerna framhöll och förde ett resonemang kring kvinnors roll i den mandominerade kriminella världen. Respondenterna beskriver hur kriminella kvinnor ofta är utsatta på ett annat sätt än kriminella män. Frivårdsinspektörerna synliggör den kriminella kvinnans tuffa levnadssituation där hot och övergrepp ingår, och där kvinnorna ofta är i någon annans våld. Intervjuperson 1 framställer kriminella kvinnors utsatthet på följande sätt:

”Alltså det här med att jag har sagt att kvinnor går in i... att kvinnor är medvetna om vad dom ger sig in på. Ja det är dom ju... men alltså kvinnor far ju väldigt illa i den kriminella världen. Alltså dom som umgås med kriminella och som är missbrukare och som lever i den världen, där far ju kvinnorna mer illa än vad männen gör. Det vill jag ha sagt alltså så att ni inte tror att jag... liksom förringar det på något sätt. Dom är utsatta, dom far illa... dom tar främst sexuella risker, som inte männen gör på samma sätt. Och dom blir ju misshandlade och dom.” (Frivårdsinspektör 1)

Andra frivårdsinspektörer ger en bild av att kriminella kvinnor ändå är starka och självständiga trots sin utsatthet i männens värld. Detta är även något som Kolfjord (2003) uttrycker, nämligen att hon har slagits av den inre styrka som många kriminella kvinnor trots allt de har inom sig. En intervjuperson beskriver kriminella kvinnors styrka enligt följande:

”Ja, jag tycker ofta att... det är många kvinnor, av dom som jag har haft som jag återkommer till hela tiden, att det är... att dom är... att dom är rätt starka ändå. Sen att det inte alltid går vägen, men dom vill liksom. Dom är rätt så tuffa liksom. Äh... Speciellt en tjej som lever med skyddad identitet och som har liksom blivit hotad och ja, det är så mycket och man blir helt matt när man hör det, men hon är ändå... i alla fall utåt, så tuff

ändå, och hon drar runt detta själv och... så det kan jag ibland känna med kvinnor att dom har ändå någon jävlar anamma i sig som man ibland känner att männen inte har riktigt i samma utsträckning.” (Frivårdsinspektör 2)

Skuld och skam: två förhållningssätt

Kriminella kvinnors skuld och skam över sitt levnadssätt var ett återkommande ämne som flera frivårdsinspektörer belyste. Frivårdsinspektörerna framställer kriminella kvinnor på två skilda sätt vad gäller kvinnans uppfattning om sin kriminalitet och levnadssituation. En del frivårdsinspektörer ger en bild av att kvinnliga klienter inte känner skam över kontakten med frivården. Respondenterna beskriver att kriminella kvinnor ofta är inskolade i kontakter med olika myndigheter och med anledning därav inte upplever det som främmande eller skamfyllt att besöka frivården. Intervjuperson 1 beskriver detta på följande sätt:

”Det finns ju dom som har jobbat och som har haft ett liv och sen trillat ur liksom... men dom allra flesta har ju inte det. Dom började knarka när dom var 13-14 och sen har dom fortsatt. Så för dom är det ju inte så stigmatiserande som det hade varit för oss att komma hit och sätta sig. Bara att gå till soc (socialförvaltningen, vår anm.) är ju jobbigt för sådana som vi som liksom känner oss som hederliga och vettiga människor... men för dom så är det inte alls samma sak... dom är ju vana. Det är inget som jag har upplevt när dom kommit hit att dom har sagt att ”ja det är jobbigt att komma till frivården.” (Frivårdsinspektör 1)

Andra frivårdsinspektörer ger en bild av att kriminella kvinnor upplever skuld- och skam känslor över sin över sin levnadssituation och kontakt med frivården. Respondenterna för ett resonemang kring att kvinnor är dubbelt avvikande från samhällets normer, då de är kriminella och dessutom kvinnor. Kvinnorna bryter således mot de kulturella förväntningarna på rollen som kvinna. Frivårdsinspektörerna beskriver att kvinnorna med anledning därav upplever sin situation som skamfylld särskilt om de har barn. Ett flertal respondenter framställer även att kvinnliga klienter försöker framhäva sina positiva sidor och beskriver hur kvinnorna inte sällan påtalar att de är ordentliga, att de sköter tider och är måna om att sköta sig och sköta kontakten med frivården på ett tillfredställande sätt. Kvinnorna påtalar också att de har etablerat sig på arbetsmarknaden eller att de har en utbildning. En intervjuperson framställer detta enligt nedan:

”Jag tror många ofta är ganska nervösa när dom kommer hit och tänker ”Vad är det här nu då?” och ”Gud, usch, komma till frivården och sitta där i väntrummet”. Men sen tror jag liksom... Det är ju ett straff dom har fått och dom vet ju vad som gäller och dom vet vad

som händer om dom inte sköter sig, att dom riskerar fängelse. Och dom kunde fått fängelse... Men jag tror att dom finner sig i det. Fast vissa sköter det ju inte alls heller, dom är så aktiva i missbruk. Vissa sköter det ju utan... Många säger "Ja, det är väldigt viktigt för mig att sköta det här", "Jag ska göra rätt för mig". Det är ganska mycket påpekan om det. "Nej, men det är klart att jag kommer att sköta det här". Väldigt så... men det återstår ju att se. Det är många som kommer med den inställningen när man förklarar "Ja, men de tar ingenting. Jag kommer att sköta mig". Om man förklara vad som gäller, men det... Det är inte många män som säger att "Nej, men jag är bra på att sköta tider och jag kommer att sköta det här." Det inte många som säger men det är många kvinnor som påpekar att det är viktigt med tider och "Jag sköter det", "Ja, jag kommer att sköta det här". (Frivårdsinspektör 8)

Även Kolfjord (2003) belyser i sin undersökning om hur kvinnor upplever skuld- och skamkänslor över sitt missbruk och sin kriminalitet. Kolfjord (ibid) beskriver hur kvinnor framställer sig själva i bästa möjliga mån framförallt när det gäller omsorgen om sina barn. Kriminella och missbrukande kvinnor försöker skapa en motbild till den samhälliga normen om mammor som odugliga då de bryter mot normen om kvinnligt beteende. Kvinnorna har således en upplevelse av att de av omgivningen uppfattas som dåliga individer och vill med anledning därav framhäva sig sina goda sidor. Även Ungmark (1992) beskriver hur kriminella kvinnor känner sig misslyckade då de inte kan leva upp till samhällets förväntningar på kvinno- och modersrollen.

Större ansvar för barn

Den aktuella intervjuguiden (bilaga 1) innehöll inget tema kring kriminella kvinnor och deras barn. Dock belyste flertalet frivårdsinspektörer detta ämne på eget initiativ. Respondenterna ger en bild av att kvinnliga klienter tar ett större ansvar för sina barn än manliga klienter. Kvinnorna beskrivs som omsorgstagande och närvarande i relationen till sina barn. Intervjuperson 7 beskriver detta enligt nedan:

"Det är många av männen som kommer hit här... dom har oftast inte en bra kontakt med sina barn från början, dom har kanske inte vårdnaden, dom är hos mamman, har inte träffat dom på flera år, kontakten är väldigt gles. Men alltså många av kvinnorna som kommer hit här har oftast barnet i närheten." (Frivårdsinspektör 7)

Barnen beskrivs av respondenterna både som en försvårande och underlättande faktor då en kvinna har ambitionen att avhålla sig från kriminalitet. Intervjupersonerna framställer det som

både positivt och negativt att kvinnor lever under tätare förhållanden med sina barn. Intervjuperson 2 beskriver nedan hur barnen kan komma att bli en försvårande faktor i kvinnans kamp mot drogfrihet:

”Sen är det ju så att det har ju ofta, det tror jag är komplicerande, de har ju ofta ansvar om dom har barn. Jag har en kvinna nu som ville in i behandling, men sen kan hon inte det för hon får ingen dagisplats. Så det komplicerar ju jättemycket för henne, annars så skulle hon kunna vara igång nu. Hon skulle kunna ha en praktikplats. Kanske ha ett jobb liksom... och det finns ingen dagisplats.” (Frivårdsinspektör 2)

Intervjuperson 8 beskriver hur kriminella kvinnors barn även kan komma att bli en förhindrande faktor från att återfalla i kriminalitet eller missbruk.

”Alltså många... ja... alltså det här med barnen tänker man på ibland, det är oftast det som... det är i alla fall det som många säger, att det är det som håller dom ifrån det. När dom har tagit sig ur det.” (Frivårdsinspektör 8)

Socialt ordnat och hjälpsökande

Flertalet av respondenterna beskriver kvinnor som mer hjälpsökande än män, vilket också leder till att de har det mer ordnat omkring sig socialt sett. Intervjuperson 6 framställer detta på följande sätt:

”Utifrån, om man tänker på dom klienterna som jag har så, om man generaliserar så... det är många av dom kvinnliga klienterna som har det väldigt ordnat runtomkring sig ändå. Att dom har bostad, dom har ofta kontakt med soc och får ekonomiskt bistånd och sånt. Dom har ett mer ordnat socialt liv...” (Frivårdsinspektör 6)

Det framkommer även föreställningar om att kvinnor får fler skyddsfaktorer under sin uppväxt och att detta sedan påverkar i det vuxna livet. Respondent 5 beskriver sin teori kring detta enligt nedan:

”Mm... sen kan man ju gå så långt tillbaka som det här med uppväxten, att man kanske ger kvinnor fler skyddsfaktorer. Att dom under sin uppväxt fostras så att dom får fler skyddsfaktorer, så att det redan där...” (Frivårdsinspektör 5)

Ett annat sätt att skapa relationer

Vad gäller frivårdsinspektörernas beskrivningar av kriminella kvinnor och deras personligheter ger flertalet respondenter en bild av hur kvinnor bygger relationer på ett annorlunda sätt än män. Respondenterna beskriver hur kvinnliga klienter har en verbal förmåga och är pratsamma, vilket medför ett personligt och emotionellt förhållningssätt i övervakarrelationen, vilket de menar försvårar ett distanserat professionellt förhållningssätt (se även Ungmark, 1992). Intervjuperson 3 beskriver detta enligt följande:

”Ja, det jag kan känna med dom kvinnor som jag har, inte alla, långt ifrån alla, för att det är ju mycket personkemi och så där. Men kvinnor försöker litegrann när man är kvinnlig handläggare också att man kommer närmare... och det kan vara svårt att hålla distansen ibland också för att många kvinnor vill gärna att det ska bli litegrann på gränsen till väninnerrelation. Det kan man märka liksom som när man möts och träffas. Dom vill gärna krama en när dom går. Ja, det är lite annorlunda, det gör ju inte män, mer än ytterst sällan. Det blir en lite annorlunda roll.” (Frivårdsinspektör 3)

Frivårdsinspektörers föreställningar om att kvinnor begår färre brott än män

Kulturella förväntningar

Frivårdsinspektörerna framhåller att andelen kriminella kvinnor är betydligt mindre än andelen kriminella män. Respondenterna har flera olika förklaringar till varför färre kvinnor än män lagförs, där kulturella förväntningar anges som en förklaring. Frivårdsinspektörerna beskriver att det finns olika kulturella förväntningar på kvinnor och män. Det ges en bild av att det inte är socialt accepterat för en kvinna att begå brott med anledning av de sociala förväntningar som råder i samhället. Frivårdsinspektörerna synliggör och problematiserar kring huruvida en kvinnlig kriminell bryter mot fler normer än vad en manlig kriminell gör. En intervjuperson uttrycker sig på följande sätt:

”Ja men alltså, dels att det finns... [...]... det finns ju kulturella skillnader mellan våra förväntningar på hur en man och en kvinna ska vara. Och en kvinna som är kriminell hon bryter ju mot många normer...” (Frivårdsinspektör 1)

Vidare illustrerar respondenterna hur barn på ett helt annat sätt kopplas till mamman än till pappan och att med anledning därav är det mer tabu och skambelagt för en mamma att begå

brott än för en pappa. Det uttrycks att detta i förlängningen leder till att kvinnor begår färre brott än män. Intervjuperson 4 beskriver detta enligt nedan:

”Bland kvinnor som har barn till exempel så... så... är det ju ofta mycket skuld och mycket skam, som kan inte finns lika mycket hos män, en skuld och skam som handlar om en norm om hur man ska vara en bra mamma och man får kanske det från folk runtomkring en hur man ska vara och då ingår ju inte kriminalitet och missbruk i den bilden. Och det finns ju ganska mycket hos kvinnor också och kanske också om det finns missbruk så, väldigt mycket förnekelse och det sitter väldigt långt in för det är så tabu... att ha det samtidigt som man har barn.” (Frivårdsinspektör 4)

Flertalet av respondenterna ger bilden av att de kvinnliga klienterna gråter i allt större utsträckning än de manliga klienterna. Detta kan vara i den direkta kontakten mellan frivårdsinspektör och klient, såväl som i domstol. Respondenterna resonerar kring vad denna påtagliga skillnad kan bero på, där bland annat de kulturella förväntningar som finns på kvinnor kommer till uttryck. En intervjuerson beskriver det så här:

”Jag vet inte... sen är det ju, alltså kvinnor har ju... det är kulturellt mer accepterat för kvinnor att gråta än för en man. [...] Ja det tror jag absolut, och jag tror att dom kommer undan med grejer. Att dom blir tagna och sen lyckas dom prata sig ur det eller gråta sig ur situationen så att väktare och andra bara... ah gå härifrån.” (Frivårdsinspektör 1)

Jämställdhet till varje pris?

”Vad är det med män, inte som arbetarklass, inte som invandrare, inte som missgynnade individer, utan *som män* som orsakar att de begår brott?” (Tiby 2003, s. 130)

Brott har varit och är fortfarande starkt förknippat med män. Brott begås oftare och i större antal av män än av kvinnor, i synnerhet när det gäller våldsbrott. Kriminalitet kan utgöra en möjlighet till att konstruera genus, det vill säga göra skillnad mellan kvinnor och män, när andra möjligheter såsom utbildning och karriär inte finns att tillgå (Tiby, 2002). Jämställdhet mellan kvinnor och mäns kriminalitet är ett tema som flertalet av frivårdsinspektörerna resonerar om under intervjuerna. Det ges uttryck för att det i samhällets ögon är mer status med manlig kriminalitet. Frivårdsinspektörerna påtalar att kvinnlig brottslighet är mer skamfylld och att det därför en högre tröskel för kvinnor än för män att begå brott. Respondenterna ger bilden av att brottsligheten mellan könen kommer att ändras alltmer i takt

med att samhället blir mer jämställt. Det uttrycks tankar om att kvinnors brottslighet således kommer att efterlikna mäns i allt större utsträckning.

IP1: Vi håller ju på att bli mer jämlika på det sättet att vi slåss också. Det är ju bra.

I: Vad tror du att det kan bero på?

IP1: Nämen jag tror på... alltså det är att jämställdheten ökar. Helt klart. Att kvinnor blir arga och tar för sig istället för att bara gå in i en offerroll. Så... absolut. I ett jämställt samhälle så är väl brottsligheten fifty-fifty eller?

Intervjuperson 3 uttrycker även tankar om hur kulturella förväntningar och ett icke jämställt samhälle påverkar kvinnors kriminalitet.

”Och att kvinnor begår färre brott eller annorlunda typer av brott, det tror jag har att göra med att det inte är jämlikt här i världen och att kvinnlig kriminalitet är mer skamfylld liksom. Alltså det skall till rätt mycket fortfarande ändå för att man ska vandra in på den vägen så att säga.” (Frivårdsinspektör 3)

Prostitution – en alternativ försörjningskälla?

Flertalet av respondenterna berör prostitution trots att detta ämne inte var en del av den tematiska intervjuguide (bilaga 1) som används under intervjuerna. Pettersson och Tiby (2003) påtalar att det sedan 1999 råder förbud mot köp av sexuella tjänster i Sverige. Vidare förklaras att man kan se prostitution utifrån olika teoretiska perspektiv på en skala från det funktionalistiska perspektivet, där man ser prostitutionen som ett normalt och universellt fenomen, till olika feministiska perspektiv, där man istället relaterar prostitutionen till olika maktaspekter i samhället. Vidare beskrivs att man utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv ser att innehållet varierar över olika tider och i olika samhällen. Centralt inom detta perspektiv är begreppets relativitet, kontrollens betydelse, prostitutionskarriären, variationen av prostitutionen med olika könshandelstyper/miljöer samt uppställandet av kriterier som skiljer prostitutionen från andra sexuella relationer.

Frivårdsinspektörerna beskriver hur prostitution är en alternativ försörjningskälla för kvinnor och att det är en valmöjlighet som inte finns för män i samma utsträckning. Intervjupersonerna uttrycker att det finns en större marknad för kvinnor och att den kvinnliga

prostitutionen därmed har en större utbredning än den manliga. Detta uttrycks bland annat av intervjuperson 2: ”Det är det ju de facto. Jag menar, det finns ju kunder.” Vidare påtalas att kvinnor som prostituerar sig inte tar någon risk juridiskt sett, då kvinnor som säljer sexuella tjänster inte begår någon olaglig handling. Prostitution beskrivs av frivårdsinspektörerna som en annan utväg för kvinnor och en förklaring till att kvinnor inte behöver begå kriminella handlingar i samma utsträckning som män. I förlängningen beskrivs detta även som en förklaring till varför kvinnor inte lagförs i samma utsträckning som män. Intervjuperson 8 uttrycker sina tankar om kvinnors prostitution enligt nedan:

”Om män ska försörja sitt missbruk så är det ju kriminalitet som är det bästa sättet för dom att försörja sig på. Men... äh... prostitution är ju ett alternativ för kvinnor som dom ofta utnyttjar. För det är ett sätt att försörja sig som inte är kriminellt och dom hamnar ju inte i fängelse, det är ju inte kriminellt för dom.” (Frivårdsinspektör 8)

Det resoneras dock om att det finns olika former av prostitution och att problemet sträcker sig allt längre än den prostitution som syns på gatan. Bland annat påtalas att det finns kvinnliga narkomaner som flyttar runt hos manliga bekanta för att få tillgång till droger, vilket också beskrivs som en sorts prostitution. En intervjuperson beskriver detta på följande sätt:

”Det är många kvinnor som försörjer sig genom vanlig prostitution. Alltså att dom säljer sig till torskare som dom känner sen innan. Sen finns det ju kvinnliga missbrukare som prostituerar sig på ett annat sätt, att dom kanske träffar en missbrukare som kan försörja dom med knark, inte för att dom är kära utan för att få knark... eller att dom flyttar runt mellan olika manliga bekanta som har narkotika. Det är också en prostitution.” (Frivårdsinspektör 1)

Frivårdsinspektörers förklaringar till varför färre kvinnor än män lagförs

Frivårdsinspektörerna ger uttryck för sin syn på de kvinnor som faktiskt begår brott och menar att det här ser annorlunda ut för kvinnors del än för mäns del. Nedan presenteras en illustration som gestaltar hur vi uppfattar att frivårdsinspektörerna beskriver fenomenet kvinnors brottslighet och hur de förklarar kvinnors låga andel av kriminalitet. Illustrationen är en tankemodell för hur man kan tolka frivårdsinspektörernas beskrivningar och den gestaltar således inte de verkliga andelarna. Vi vill poängtera att det är analytiskt separerade kategorier, som naturligtvis går in i varandra i verkligheten.

Illustrationen påvisar hur frivårdsinspektörer förklarar kvinnors låga andel inom brottsligheten utifrån att de råder ett stort mörkertal (ruta 1). Detta mörkertal innebär i praktiken en oupptäckt brottslighet och förklaras bland annat med att männen tar ansvar för kvinnans brottsliga handlingar och därmed skyddar henne från rättsväsendet.

Vidare förklarar frivårdsinspektörerna kvinnors låga andel av kriminalitet genom att beskriva hur kvinnor som begår brott tenderar att särbehandlas positivt. Denna kriminalitet beskrivs som upptäckt men ignorerad från samhällets sida, och frivårdsinspektörerna ger uttryck för att det finns en gråzon som inte förekommer i samma utsträckning för kriminella män (ruta 2). Frivårdsinspektörerna beskriver att kvinnors upptäckta kriminalitet inte ses lika allvarligt av exempelvis väktare, polis och åklagare varför kvinnor inte lagförs i samma utsträckning som män.

Respondenterna beskriver även hur kvinnor särbehandlas i domstol och övervakningsnämnd och på så sätt undkommer med lindrigare påföljder än män (ruta 3). Frivårdsinspektörerna beskriver således att kvinnor som begår brott straffas lindrigare juridiskt sett än män som begår brott. Det beskrivs hur rättsväsendet är berett att ta hänsyn till kulturella förväntningar och yttre omständigheter såsom barn i högre utsträckning när det gäller kvinnor än män. Frivårdsinspektörerna ger bilden av att detta leder till att kvinnor undkommer med fler varningar, villkorliga domar och åtalsunderlåtelse. Denna positiva särbehandling konstrueras dock som negativ för kvinnan i förlängningen. Nedan följer en fördjupning av ovanstående resonemang som förklarar illustrationen av hur frivårdsinspektörerna beskriver kvinnors kriminalitet.

Oupptäckt kriminalitet: Mörkertal

Det saknas kunskap om huruvida kvinnor faktiskt *begår* färre kriminella handlingar än män. Däremot är det fastställt att kvinnor inte *döms* för kriminella handlingar i samma utsträckning som män (Giddens, 2003). När det gäller kriminalitet som inte upptäcks från samhällets sida beskriver respondenterna sina upplevelser om att det finns ett större mörkertal bland kvinnor än bland män. Samtliga uttrycker tankar om att det är en större andel brott begångna av kvinnor som inte kommer upp till ytan än vad det är brott begångna av män. En intervjuperson beskriver det på följande sätt:

”Ja, jag tror att det är större mörkertal bland kvinnor definitivt, det tror jag. Sen tror jag inte att det skulle vara jämlikt utan jag tror att... och förklaringsmodellen därtill att det är ett mörkertal det tror jag ligger i systemet. Att det finns sen tillbaka, hur vi reagerar och hur vi reagerar och hur vi ser på kvinnlig brottslighet... vi kanske inte tar så allvarligt på det för vi tror inte att det är så allvarligt... att vi är rädda att det blir värre om vi ingriper. Sen tror jag att kvinnorna är väldigt bra på att dölja det också. Att det finns många saker, att dom döljer det så väl...” (Frivårdsinspektör 5)

Vidare framställer frivårdsinspektörerna den kriminella kvinnan som mindre synlig än den kriminella mannen. Intervjuperson 3 uttrycker detta enligt nedan:

”... och hon har klarat sig för att man ser inte kvinnor, dom är inte besvärliga och dom bråkar inte, oftast skall jag säga, alltså dom flyter litegrann igenom ibland. Men ser inte riktigt dom.” (Frivårdsinspektör 3)

Respondenterna uttrycker dock tankar om att man kommer att se kvinnors kriminalitet allvarligare i framtiden och att det kommer att bli mer accepterat för en kvinna att begå kriminaliserade handlingar. Intervjuperson 7 beskriver detta så här:

”Jag tror att det är en högre tröskel innan tjejer uppmärksammas men jag tror att den trenden också håller på att vända för att man inser att det håller inte att se på kvinnor som oskyldiga, lilla flickan längre som inte begår några fel. Utan det är mer tillåtet då att som ung tjej, kvinna, äldre dam att göra någonting som inte är bra.” (Frivårdsinspektör 7)

Oupptäckt kriminalitet: Manlig ridderlighet

Ett flertal frivårdsinspektörer har föreställningar om och resonerade kring mäns ridderlighet som en förklaring till varför kvinnor lagförs mindre än män. Knutsson (1990) menar att ridderlighetshypotesen innebär att mannen tar ansvar för de brott som kvinnan begått eller för

de brott som mannen och kvinna har begått tillsammans (se även Ungmark, 1992). Respondenterna beskriver hur män tar ansvar för de brott som en kvinna i hans närhet begått eller varit delaktig i, särskilt om de lever i en parrelation. Frivårdsinspektörernas konstruktion och förklaring av detta fenomen är att mannen ser en ridderlighet i att skydda sin kvinna från rättsystemet och sätter en ära i detta. En intervjuperson uttrycker detta genom följande:

”... däremot den här ridderligheten som jag pratade om, den finns alltså. Har man en fast relation med en tjej så är det många killar, även grovt kriminella, som tycker att nej men min tjej hon ska inte behöva hålla på med sånt.” (Frivårdsinspektör 1)

Andra beskrivningar gällande ridderlighet som en förklaring till varför färre kvinnor än män lagförs var att mannen tog på sig brottet så att kvinnan kunde förbli ostraffad eller sköta om barn, husdjur, lägenhet, och kriminella affärer då mannen verkställde en eventuellt frihetsberövande dom. Intervjuperson 5 beskriver detta på följande sätt:

”Mmm... Jag tror det är en sunt förnuft diskussion mellan dom, alltså ur deras sunda förnuft, att det är ju bättre att jag tar på mig det, då mannen, som ändå är så pass straffad som ändå har begränsade möjligheter vad gäller vissa saker. Än att kvinnan tar på sig det då som kanske, inte alls är straffad ibland eller har nåt litet narkotikabrott på sig... Jag tror att resonemanget ligger så, alltså... speciellt om det är barn inblandade och om man har husdjur, lägenhet, alltså man har någonting och... Sen tror jag också att det förekommer att en ung tjej tar på sig alltihopa för att hon är just är ostraffad och då inte får ett så högt straff som om killen hade tagit det på sig... att det finns... men jag tror inte att det lika vanligt. Men det andra tror jag är vanligt.” (Frivårdsinspektör 5)

Upptäckt men ignorerad kriminalitet

Något som tydligt framkommer under intervjuerna är intervjupersonernas bild av hur kvinnor som begår brott på många plan tenderar att särbehandlas från samhällets sida. Respondenterna framhåller att kriminaliserade handlingar som begås av kvinnor och som observeras har en benägenhet att ignoreras. Frivårdsinspektörerna beskriver hur kvinnliga brottslingar ofta tycks komma lindrigare undan än män och att dessa inte uppmärksammas och ses lika tydligt. Det uttrycks tankar om att polis- och rättsväsendet inte ingriper på samma sätt mot kvinnor som mot män och att samhället tar längre tid på sig att reagera på kvinnors kriminalitet.

”Om man tittar tidigare i leden då liksom på polisutredningar och så om det inte ens kommer upp där. Att kvinnorna liksom kan hålla på längre innan det väl... så jag vet inte

riktigt var i ledet det är... om det är så att polisen på utredningsnivå lägger ner det för att det är en kvinna, men inte hade gjort det om det hade varit en man... eller om det är så att det går, men att det sen är åklagaren som inte gör det eller om det är domstolen, men... det känns som att dom... som att dom får lägre straff. Och även om dom döms till fängelse så känns det som att en man hade nog fått en längre... ett längre straff än en kvinna.” (Frivårdsinspektör 2)

Vidare framkommer hos en del av respondenterna föreställningar om att detta beror på hur samhället reagerar och ser på kvinnors brottslighet. Intervjuperson 5 beskriver detta enligt följande:

”Sen tror jag att det är vanligare att... kvinnlig brottslighet börjar bli alltmer synlig. Alltså, kanske har det berott på polisens sätt att agera i sådana situationer, kanske har man låtit kvinnan säga att det är mannen och tagit på det för att det är lättare. Mannen är redan straffad så vi fortsätter med honom liksom, jag vet inte... att man redan där, att polisen anhåller mannen men inte kvinnan, sen häktar mannen men inte kvinnan, sen lägger ner åtalet mot kvinnan i brist på bevisning. ” (Frivårdsinspektör 5)

Intervjuperson 6 beskriver även ovanstående fenomen och poängterar att polisen inte synliggör kvinnor på samma sätt som män.

”Och sen skulle det kunna vara så att man ser lite lättare på en tjej som liksom är... ja... polisen kanske inte ingriper på samma sätt eller dom har kanske inte samma koll på tjejer som har åkt fast för nåt, som dom har på killar kanske. Dom kanske mer liksom ser och tar fast dom oftare än en tjej till exempel... Att man låter det gå lite längre så att säga, innan man tar tag i nåt... ” (Frivårdsinspektör 6)

Frivårdsinspektörers föreställningar om kvinnors mildare påföljder

Positiv särbehandling men moraliskt fördömd

Samtliga frivårdsinspektörerna beskriver hur kvinnor särbehandlas i positiv bemärkelse i rättsliga sammanhang. Frivårdsinspektörerna konstruerar en bild av att både domstol och övervakningsnämnd tenderar att ha en högre tröskel angående kvinnors lagöverträdelser och att kvinnor till följd därav undkommer straff i längre utsträckning. En frivårdsinspektör uttrycker detta på följande sätt:

”För det verkar som att domstolar och så har en tendens att se lindrigare på det dom (kriminella kvinnor, vår anm.) gör. Dom kommer liksom undan lite längre eller vad man ska säga.” (Frivårdsinspektör 2)

Även Diesen (2005) framställer hur kvinnors särbehandlas positivt inom rättsväsendet. Diesen (ibid) menar att denna särbehandling grundar sig i de konstruerade könsrollerna av manligt och kvinnligt. Stereotypa kvinnliga drag, beteenden och karaktärer motsvarar inte en stereotyp kriminell identitet varför kvinnor särbehandlas positivt i domstol.

Frivårdsinspektörerna framställer således hur kvinnor särbehandlas positivt i rättsliga sammanhang. Det beskrivs dock även att kriminella kvinnor döms moraliskt hårdare än vad män gör. Intervjuperson 3 ger uttryck för detta enligt nedan:

”Alltså man dömer ju kvinnor moraliskt hårdare tycker jag om dom är... allmänna normen med mer skam och alltihopa, det tycker jag att dom gör. Men sen kan man ju vara mildare i den... och det är ju också i det här uttrycket att kvinnor är offer, att man dömer mildare.” (Frivårdsinspektör 3)

Åtalsunderlåtelse och villkorlig dom

Frivårdsinspektörerna beskriver således att domstol inte bedömer kvinnors lagöverträdelse lika allvarligt som mäns. Respondenterna har föreställningar om att kvinnor med anledning därav får lägre straff än män, och utgången vid en rättegång på grund av detta ofta blir åtalsunderlåtelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn då det begångna brottets straffvärde motsvarar ett frihetsberövande straff. En intervjuperson beskriver detta på följande sätt:

”Och som sagt den här tjejen och hennes lista och åtalsunderlåtelser, och hon hade väl någon villkorlig dom också tror jag, och hon hade ju gjort massor med grejer men det hade liksom aldrig blivit någonting...” (Frivårdsinspektör 1)

Diesen (2005) menar att om en kvinna faller inom den traditionella kvinnorollen tenderar hon att särbehandlas positivt. Detta kan innebära att t.ex. större chanser att dömas lindrigare t.ex. genom åtalsunderlåtelse eller villkorlig dom särskilt om kvinnan är förstagångsförbrytare då domstolen ser att återfallsrisken är lägre eftersom kvinnan inte motsvarar en stereotyp kriminell identitet. Uppträder däremot en kvinna som en man och avviker från de traditionella könsrollerna, tenderar hon att också dömas som en man.

Övervakningsnämnden

Respondenterna beskriver hur kvinnor även särbehandlas positivt i övervakningsnämnden. Frivårdsinspektörerna konstruerar en bild av att nämnden ser allvarigare på mäns misskötsamhet och därmed utdelar exempelvis två varningar till en kvinna, trots att bestämmelser finns om att varning ska efterföljas av undanröjande av utdömd dom.²

Intervjuperson 4 uttrycker sin upplevelse att denna särbehandling enligt följande:

”Det finns tillfällen när jag har haft kvinnor uppe på övervakningsnämnden, där jag har tänkt att om det här hade varit en man så hade det aldrig blivit det här resultatet av det.”

(Frivårdsinspektör 4)

Diesen (2005) menar att de traditionella könsrollerna om hur en kvinna ska vara går emot kriminellt beteende. Kriminalitet är något typiskt manligt, därav finns en grogrund för olika behandling när kvinnor faktiskt begår brott. Kvinnor är underrepresenterade i brottsstatistiken och det blir därmed ett undantag när en kvinna begår en kriminell handling. Diesen (2005) hävdar att det i en undantagssituation är lättare att motivera avvikelser från praxis. Detta leder till att kvinnliga gärningsmän får en positiv särbehandling.

Positiv särbehandling konstrueras som negativ

Det övervägande antalet frivårdsinspektörer konstruerar kvinnors positiva särbehandling i domstol och övervakningsnämnd som negativ, då denna särbehandling, enligt respondenterna, i förlängningen får motsatt effekt. Respondenterna beskriver de kvinnliga klienterna som socialt utslagna, djupt nedgångna i narkotikaproblematik samt ett utbreddt kriminellt tankesätt innan de väl döms till skyddstillsyn och kommer i kontakt med frivården. Intervjuperson 1 beskriver sin upplevelse enligt följande

”De allra flesta är utsatta och dom är hemlösa och dom är nedgångna och har gått alldeles för länge innan dom har fått några ordentliga domar.” (Frivårdsinspektör 1)

Intervjuperson 6 uttrycker liknande tankar men framhåller hur kvinnans barn åberopas som skäl till en positiv särbehandling som enligt respondenten beskrivs som negativ.

² Missköts en skyddstillsyn kan frivårdsinspektören anmäla detta till övervakningsnämnden som tilldelar en varning. Fortsätter skyddstillsynen att misskötas kan övervakningsnämnden, efter anmälan från frivårdsinspektören, besluta om undanröjande. Ärendet går då tillbaka till domstol. Övervakningen kan förlängas eller döms det fiktiva fängelsestraffet ut (Kriminalvården, 2008).

”Men sen så tror jag ibland att tingsrätterna mer kan se, att har dom barn och så där så...
”Nej, men det är hemskt att hon ska behöva sitta i fängelse”, ”Nej, men vi ger henne en varning då eftersom du inte skött det här”. Att där kanske man ibland är lite snällare, vilket inte alls är bra. För att de behöver kanske faktiskt... Det kan ju vara bättre för den här personen att sitta i anstalt, och det kanske räddar henne, men då blir det istället att ”Nej, men vi ger henne en chans till”.” (Frivårdsinspektör 6)

Även i Ungmarks (1992) avhandling framgår hur frivårdsinspektörer beskriver kvinnliga klienter som nedgångna i missbruk när de väl kommer i kontakt med frivården. Detta till följd av att kvinnor klarar sig undan domstol i längre utsträckning än män.

Barnen åberopas

Frivårdsinspektörerna beskriver hur kvinnor även särbehandlas i domstol och övervakningsnämnd om de har barn. Respondenterna ger en bild av att kvinnor tenderar att inte dömas till en frihetsberövande påföljd även om straffvärdet åberopar ett fängelsestraff. Detta gäller särskilt om kvinnorna i fråga har vårdnaden om sina barn. En intervjuperson uttrycker sig enligt följande:

”Min känsla eller uppfattning eller vad man ska säga är ju att kvinnor i större utsträckning döms till påföljder i frihet, alltså villkorlig dom, skyddstillsyn och så kan det ju kombineras med samhällstjänst och med föreskrifter och så... och att dom i mindre utsträckning döms till fängelse, särskilt om dom har barn.” (Frivårdsinspektör 4)

Intervjuperson 6 berättar att domstol uttalat har dömt till ett icke frihetsberövandestraf på grund av att kvinnan har haft barn.

”Det finns tillfällen då dom tagit upp aspekten att alltså just att hon är en kvinna och har barn... och att du med anledning av att du är ung och att du är kvinna och att du har barn och så...” (Frivårdsinspektör 6)

Vi gör si, andra gör så

Under intervjuerna framkommer att respondenterna har en benägenhet att förklara att det som frivårdsinspektörer gör på ett sätt, gör andra yrkeskategorier på ett annat sätt. Bland annat nämns polis och domstol. Denna kontrast blir tydlig då frivårdsinspektörerna beskriver att de

inte tar någon hänsyn till kön då de tar upp någon klient till nämnden, men att nämnden i sin tur kan tendera att döma olika beroende på om det är en kvinna eller en man som ska dömas. En intervjuperson ger uttryck för detta enligt nedan:

"Man vidtar åtgärder och... Ibland så kanske vårt då är verkningslöst liksom "Ja, men sköter du inte det här nu och gör du inte det här så kan du få fängelse". Och sen så kommer man till rätten och så "Nej, det blir en varning". Då blir det svårt att argumentera att "Du måste göra det här för att..." och då tycker rätten att "Nej, men du har ju barn..."
(Frivårdsinspektör 6)

Offerskap och manipulation

Diesen (2005) menar att kvinnan döms lindigare av domstol då hon faller inom den kvinnliga könsrollen. Kvinnor som begår kriminaliserade handlingar tenderar därför att ses som ett offer för omständigheterna än för sin "felaktiga identitet". Av denna anledning bemöts de generellt på ett mer förstående sätt i domstol. Ett flertal frivårdsinspektörer ger en bild av den kriminella kvinnan som manipulativ och beskriver hur kvinnor utnyttjar den traditionella kvinnorollen (se även Ungmark, 1992). Respondenterna beskriver hur kvinnor inte sällan spela på sin kvinnlighet och spelar offer för rådande omständigheter. På så sätt påverkas domstol och övervakningsnämnd och kvinnan kan få ett lindrigare straff utdömt. Enligt Åkerström (2001) är offer inte bara är en objektiv grupp utan en social och moralisk konstruktion. Offerbilden kan utnyttjas genom att framhävas i t.ex. polisförhör eller domstol. Genom en lyckosam offertillskrivning kan utgången i en rättegång påverkas i positiv riktning. Om en individ framstår som ett offer kan denne erhålla sympati och bemötas med förståelse. Flertalet frivårdsinspektörer förde ett resonemang kring att kriminella kvinnor märker att de tillskrivs en offerroll av domstol, media och samhälle och försöker spela på denna genom att t.ex. bli ledsen och börja gråta.

IP6: Kvinnor kan ju manipulera ganska bra tror jag. Att de i rätten "Men jag försöker göra det här", gråter en skvätt och blir ledsen och "Men jag har ju det här" och spelar liksom på andra människors samvete...

I: Spelar lite på den här offerrollen då?

IP6: Ja, precis. Det tror jag mer att dom gör. Och eftersom den bilden målas upp så tror jag att det är många som går in i den. "Jo, men det är ju synd om henne" och "Det är ju

hemskt". Jag tror att kvinnor är medvetna att det finns en bild på dom som offer och då försöker spela på den. ...

6. Avslutande diskussion

Syftet med denna undersökning har varit att studera frivårdsinspektörers konstruktioner av fenomenet kvinnors kriminalitet. Vi har använt oss av tematiska intervjuer som underlag för studien. För att tolka intervjuerna har sedan ett socialkonstruktionistiskt perspektiv anlagts på empirin.

Vår undersökning visade att frivårdsinspektörerna konstruerar kvinnors brottslighet utifrån mäns brottslighet. Det är tydligt att mäns brottslighet måste nämnas för att överhuvudtaget kunna diskutera kring kvinnors brottslighet. Samtliga frivårdsinspektörer generaliserar kring fenomenet kvinnors brottslighet, men poängterar samtidigt att det är individen och inte kvinnan som företrädare för en grupp som begår brottet. Vidare har frivårdsinspektörerna vissa grundantaganden gällande kvinnors kriminalitet som företeelse. Dessa grundantaganden varierar, dock är vissa uppfattningar mer vanligt förekommande än andra. Respondenterna beskriver hur kvinnor begår annorlunda brott än män, men även hur de behandlas annorlunda inom rättsväsendet. Den kriminella kvinnan beskrivs vidare ha en mildare kriminell problematik samt ofta ha en narkotikarelaterad brottslighet. Frivårdsinspektörerna talar om hur kriminella kvinnor är utsatta men starka. De beskrivs även som öppna, hjälpsökande och mer ansvarstagande för sina barn än män. Vad gäller kvinnors låga andel av kriminalitet förklarar frivårdsinspektörerna detta utifrån kulturella förväntningar och de beskriver kvinnor och kriminalitet som svårförenligt. Dock uttrycks tankar om att en väntad ökad jämställdhet i samhället kommer att leda till en ökad kriminalitet bland kvinnor. Frivårdsinspektörerna framställer även prostitution som en förklaring till varför kvinnor inte begår brott i samma utsträckning som män, då detta ses som en alternativ försörjningskälla. Ett alternativ som inte anses finnas för män i samma utsträckning.

Vidare ger frivårdsinspektörerna uttryck för att det ser olika ut för de kvinnor som faktiskt begår brott än för de män som begår brott. Respondenterna ger en bild av att det råder ett större mörkertal bland kvinnor som begår brott, vilket bland annat förklaras med att män i viss mån tar ansvar för de kriminella handlingar som kvinnor begår. Frivårdsinspektörerna beskriver även att upptäckta kriminella handlingar som utförs av kvinnor tenderar att ignoreras i högre utsträckning av exempelvis väktare, polis och åklagare än de som begås av män. Detta kan liknas en gråzon mellan mörkertal och lagföring som respondenterna menar inte förekommer inom mäns brottslighet. Respondenterna ger även uttryck för att kvinnor

särbehandlas positivt i domstol och övervakningsnämnd och att lindrigare påföljder utdöms, men att de ofta kan dömas moralsikt hårdare.

Vidare skildrar frivårdsinspektörerna hur kvinnlighet och brottslighet är svärförenligt, då brottslighet ses som något typiskt manligt och starkt förknippat med den manliga könsrollen. Det beskrivs vara en högre tröskel för en kvinna än för en man att begå en kriminell handling då en kriminell kvinna bryter mot fler normer än en kriminell man. Trots en ökad jämställdhet i det svenska samhället råder det fortfarande synnerligen stora skillnader gällande kvinnors och mäns brottslighet. Kan det möjligen vara så att kvinnors kriminalitet kommer att öka i framtiden i takt med en ökad jämställdhet?

Vår undersökning har visat tendenser till att frivårdsinspektörerna som grupp tycks ha en gemensam tolkning av verkligheten och en gemensam uppfattning om synen på kriminella kvinnor. Respondenternas uppfattningar tycks skilja sig från föreställningar om kriminella kvinnor som offer – ett synsätt som ibland är märkbart i medias framställningar. Undersökningen har visat att frivårdsinspektörerna *inte* tycks rekonstruera samhällets bild av kriminella kvinnor som offer för yttre omständigheter. Ett flertal respondenter menade exempelvis att vi måste upphöra att se kriminella kvinnor som offer. Kvinnor bör således, enligt frivårdsinspektörerna, ses som lika ansvarstagande för sina kriminella handlingar som män.

Vilka konsekvenser kan frivårdsinspektörers konstruktioner av kvinnors kriminalitet tänkas leda till? Respondenterna ger inte uttryck för att själva särbehandla kvinnliga klienter positivt. Kvinnor sägs således få samma bemötande som män av frivårdsinspektörerna. Att intervjupersonerna inte rekonstruerar medias och samhällets bild av kvinnliga brottslingar ser vi som en början till en stor förändring av synen på kriminella kvinnor. Möjligen kan detta vara en början till en banbrytande trend och eventuellt leda till att kvinnor inte längre särbehandlas positivt i domstol och övervakningsnämnd. Kanske kommer kvinnors och mäns brottslighet att betraktas som likvärdiga i framtiden? Kanske kommer kvinnor på sikt att dömas till strängare straff? Kanske kommer föreställningar om kvinnlighet respektive brottslighet inte vara lika oförenliga i framtiden?

Denna undersökning har vidare pekat ut tänkbara framtida studieområden som det möjligen finns fog för att undersöka empiriskt. Bland annat vore det vore intressant att undersöka i

vilken utsträckning domstolar avviker från frivårdsinspektörens påföljdsförslag när det gäller just kvinnliga förövare. Dömer domstolen oftare efter frivårdens påföljdsförslag när det gäller manliga gärningsmän? Kan det möjligen vara så att domstolen motverkar ovannämnda trend till förändring som vi tycker oss kunna urskilja? Frivårdsinspektörerna ger en bild av att kvinnors brottslighet inte ses som lika allvarlig som mäns brottslighet och ger uttryck för kvinnors upptäckta kriminalitet ignoreras i högre utsträckning än mäns upptäckta kriminalitet. Detta är ett intressant fenomen som motiverar att empiriskt undersöka huruvida frivårdsinspektörernas föreställningar om denna gråzon stämmer. Frivårdsinspektörerna ger även uttryck för att kriminella kvinnor särbehandlas positivt inom rättsväsendet. Detta är också ett intressant undersökningsområde att forska vidare inom. Vi ställer oss även undrande inför vilka faktiska konsekvenser denna särbehandling kan leda till?

Referenslitteratur

- Abbot, Pamela och Wallace, Claire (1998) *Introduktion till sociologi – feministiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Aftonbladet (2009) ”Pingstpastorn som agerade dödlig gud” (elektronisk), *Aftonbladets hemsida* <<http://www.aftonbladet.se/senastenytt/ttnyheter/inrikes/article4156731.ab>>(2009-01-16)
- Aftonbladet (2007) ”Ingen ny utredning om Knutbymordet” (elektronisk), *Aftonbladets hemsida* <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article1496504.ab>> (2009-01-16)
- Andersson, Hans (1998) ”*Andronom till varnagel...*” – *Det tidigmoderna Stockholms folkliga rättskultur i ett komparativt perspektiv*. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber
- Berger, Peter, L och Luckmann, Thomas (2003) *Kunskaps sociologi*. Stockholm: Wahlström och Widstrand
- Brottsförebyggande rådet (2008) *Brottsförebyggande rådets officiella hemsida* <<http://www.bra.se>> (2008-11-20)
- Byqvist, Siv (1997) *Svenska narkotikamissbrukande kvinnor och män –missburksförlopp och kriminalitet*. Stockholm: Stockholms universitet. Rapport i socialt arbete nr 84.
- Diesen, Christian (2005) *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och kultur
- Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (2002) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Giddens, Anthony (2003) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Heidenson, Frances (1994) *Women and crime*. London: The Macmillan Press
- Holme I. M. & Solvang, B. K. (1991), *Forskningsmetodik*: Lund: Studentlitteratur
- Knutsson, Johannes (1990) ”Kvinnor och brott i ett historiskt perspektiv”. I Wiklund, Gunilla (red): *Kvinnor och brott*. Brårapport 1990:1. Stockholm: Libergraf
- Kolfjord, Ingela (2003) *Kvinnor drogbruk och lagbrott – Positionella och kontextuella strategier i en våldsrelaterad vardag*. Malmö: Bokbox
- KVFS 2006:15. *Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om personutredning och yttrande i brottmål*
- Kriminalvården (2008) *Kriminalvårdens officiella hemsida* <<http://www.kriminalvarden.se>> (2008-03-03), (2008-11-20), (2008-12-03)
- Lombroso, Cesar (1903) *The female Offender*. New York: Appleton

Petterson, Tove (2002) *Tre aspekter på brottsliga nätverk: supporterbråk, etnicitet och genus*. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen, Avhandlingsserie nr 7

Pollak, Otto (1953) *Kvinnan som brottsling*. Stockholm: Gebers

Repstad, Pål (1999) *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Sarnecki, Jerzy (2003) *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur

Thurén, Torsten (2004) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Malmö: Liber

Ungmark, Inger (1992) *Kvinnor Brott Övervakning*. Linköping: Studies in Education and Psychology No. 35, Linköping University, Department of Education and Psychology

Walldén, Marja (2000) *Kvinnor och brott – teoretiskt perspektiv*. Stockholm: Stockholms Universitet.

Åkerström, Malin (2001) ”Annie”. I Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red): *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1

Tematisk intervjuguide

- Frivårdsinspektören
- Beskrivning/konstruktion av kvinnlig brottslighet
- Typisk kvinnlig klient
- Förklaringar till kvinnlig kriminalitet
- Egna erfarenheter av kvinnlig kriminalitet
- Kvinnans roll som klient och kriminell
- Bemötande
- Offerroll
- Påföljdsval

Bilaga 2

Vi studerar på socionomprogrammet vid Lunds Universitet och ska under hösten skriva vårt examensarbete. Vi har för avsikt att studera fenomenet kvinnlig kriminalitet. Vi är intresserade av detta ämne då det råder stora skillnader mellan manlig och kvinnlig kriminalitet och påföljdsval etc. Kvinnor tenderar att begå och lagföras för brott i mindre utsträckning än män, varför kvinnor kommit att bli underrepresenterade i brottsstatistiken. Av denna anledning har mannen kommit att bli norm vilket inneburit att kvinnlig kriminalitet kommit att bli ett eftersatt forskningsområde.

Undersökningens syfte är att ta del av och undersöka frivårdsinspektörers förklaringar till och syn på kvinnlig kriminalitet.

Undersökningen är frivillig vilket innebär att du som intervjuperson har rätt att avbryta ditt deltagande. Vi förbinder oss vid samma tystnadsplikt som en yrkesverksam socionom. Alla intervjupersoner kommer att anonymiseras genom fiktiva namn. Intervjumaterialet kommer endast att användas i undersökningssyfte och allt intervjumaterial kommer att förstöras efter examination av uppsatsen.

Vi förbinder oss vid att intervjupersonerna efter examination ska kunna ta del av vår undersökning. Om intresse finns skickar vi gärna ut uppsatsen.

Tack på förhand för Er medverkan!

Vänliga hälsningar,

Susanna Emsfors
Socionomstuderande
Tel:

Alexandra Jalkhagen
Socionomstuderande
Tel:

Katarina Jacobsson
Universitetslektor, handledare
Tel: